

Rafał ROSIŃSKI*

PODATEK I JEGO KLASYFIKACJA W POLSKIM SYSTEMIE PODATKOWYM

Zarys treści: Celem opracowania jest rozróżnienie terminologiczne podatku od pozostałych danin publicznych oraz ukazanie kryteriów klasyfikacji podatków i ich znaczenie w polskim systemie podatkowym. Daniny publiczne są głównym źródłem dochodu państwa, a zatem ważnym aspektem jest rozróżnienie cech danin publicznych, które determinują ich przeznaczenie na realizację poszczególnych zadań państwa.

Słowa kluczowe: podatek, parapodatek, fundusz celowy, ubezpieczenie społeczne.

Wprowadzenie

Przymusowe obciążenia pieniężne na rzecz państwa są nieodzownym elementem życia społecznego i gospodarczego. Zarówno gospodarstwa domowe jak i przedsiębiorstwa mają do czynienia ze sprawami związanymi z obciążeniami fiskalnymi nakładanymi przez organy państwa. Do obciążeń fiskalnych oprócz podatków, zaliczamy także wszelkiego rodzaju przymusowe daniny publiczne związane z funkcjonowaniem podmiotu w gospodarce, a więc opłaty publicznoprawne, składki na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne oraz fundusze celowe, czyli tzw. parapodatki. Celem opracowania jest rozróżnienie terminologiczne podatku od pozostałych danin publicznych oraz ukazanie kryteriów klasyfikacji podatków i ich znaczenie w polskim systemie podatkowym. W opracowaniu zostaje poddana analizie literatury przedmiotu oraz analiza aktów prawnych z zakresu opodatkowania.

Pojęcie i cel podatku

Analizując zagadnienia związane z obciążeniami fiskalnymi należy zdefiniować podstawowe i najważniejsze pojęcie z nim związane, a więc pojęcie podatku. Podatek jest podstawową i jedną z najstarszych kategorii ekonomicznych, fiskalnych, prawnych, politycznych i społecznych, którą cechuje duży

*dr Rafał Rosiński, Zakład Finansów, Instytut Ekonomii i Zarządzania, Politechnika Koszalińska

stopień złożoności. Stanowi on istotny element każdego programu i koncepcji społeczno-ekonomicznego rozwoju państwa i wywiera znaczący wpływ na kształtowanie się rzeczywistości gospodarczej. Analizując formalne pojęcie podatku w rozumieniu polskiego prawa podatkowego należy odnieść się do Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.) – Ordynacja podatkowa. Ustawodawca definiuje w niej podatek jako publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe oraz bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z ustawy podatkowej (art. 6 u.o.p.). Jako podatki w rozumieniu ustawy rozumiane są także opłaty oraz niepodatkowe należności budżetowe, czyli wszelkie należności stanowiące dochód budżetu państwa lub budżetu jednostki samorządu terytorialnego, wynikające ze stosunków publicznoprawnych (art. 3 u.o.p.). Według ustawy o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r. (Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240) do należności stanowiących dochody budżetu państwa należą takie daniny publiczne jak: cła oraz podatki i opłaty, w części, która zgodnie z odrębnymi ustawami nie stanowią dochodów jednostek samorządu terytorialnego, przychodów państwowych funduszy celowych oraz innych jednostek sektora finansów publicznych (art. 111 u.o.f.p.). Z przytoczonych treści ustawowych można zdefiniować precyzyjniej szersze pojęcie podatku, które stanowi, iż podatek to wszelkie publicznoprawne, przymusowe i bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz budżetu państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, które nie stanowi przychodów państwowych funduszy celowych oraz innych jednostek sektora finansów publicznych. Do podatków nie możemy więc zaliczyć: składek na ubezpieczenie zdrowotne, składek na ubezpieczenie społeczne oraz składek na fundusze celowe, chociaż posiadają one cechy przymusowości, są publicznoprawne i w zasadzie bezzwrotne.

Analizując pod względem terminologicznym poszczególne rodzaje danin publicznych należy zwrócić uwagę, iż ubezpieczenie społeczne i zdrowotne mają charakter odpłatny. Objawia się to tym, iż opłacając składki ubezpieczeniowe mamy możliwość korzystania z bezpłatnej opieki zdrowotnej (ubezpieczenie zdrowotne), bądź w przypadku wystąpienia określonego zdarzenia korzystać z świadczenia pieniężnego wypłacanego okresowo (ubezpieczenie emerytalne, rentowe) bądź jednorazowo ze strony ubezpieczyciela (ubezpieczenie wypadkowe). Kolejną daniną, którą są składki na fundusze celowe także nie możemy zaklasyfikować do podatków, chociaż te mają jeszcze bardziej zbliżony do nich charakter niż składki ubezpieczeniowe. Cechą odróżniającą składki na fundusz celowy od podatku jest ich ściśle określony cel przeznaczenia (wydatkowania), co nie występuje w przypadku podatku.

Pewne kontrowersje może budzić zaliczenie formalne do pojęcia podatku – opłat publicznoprawnych, które z kolei także nie spełniają cechy nieodpłatności.

Przykładem opłata skarbowa, która jest pobierana, m.in. za dokonanie czynności urzędowej, wydanie zaświadczenia, zezwolenia czy złożenia dokumentu stwierdzającego udzielenie pełnomocnictwa bądź prokury (art. 6 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej – Dz.U. 2006 Nr 225 poz. 1635).

Biorąc pod uwagę wszystkie cechy podatku odróżniające go od pozostałych danin publicznych powinien być on zdefiniowany jako: publicznoprawne, bezzwrotne, nieodpłatne i przymusowe świadczenie pieniężne na rzecz budżetu państwa bądź samorządu na ściśle nieoznaczony cel wynikające z ustawy podatkowej (patrz tabela 1).

Tabela 1. Cechy danin publicznych

Table 1. Characteristic of public tributes

	Podatek	Opłata	Fundusz celowy	Ubezpieczenie społeczne
Publicznoprawne	x	x	x	x
Bezzwrotne	x	x	x	x
Nieodpłatne	x		x	
Przymusowe	x	x	x	x
Nieoznaczony cel	x	x		
Świadczenie pieniężne	x	x	x	x

Źródło: Opracowanie własne

Source: Own study

Z definicją podatku ściśle związany jest cel, jaki pełni on w gospodarce. W klasycznej teorii finansów publicznych jedynym celem podatku jest pokrycie wydatków publicznych, tzn. podatek nie powinien mieć żadnego wpływu na gospodarkę. Podatek, będąc instrumentem takiego państwa, nie może sprawować funkcji gospodarczych lub społecznych, skoro państwo ogranicza się do utrzymywania porządku i nie wolno mu interweniować w dziedzinie gospodarczej i społecznej. Jednak w rzeczywistości, nie ma podatku, który nie wpływałby na zachowania podmiotów gospodarczych czy gospodarstw domowych zarówno w sferze społecznej jak i w sferze gospodarczej. Dlatego podatek posiada również inne cele oprócz finansowego, tj. społeczny i gospodarczy. Jednak zdaniem wielu ekonomistów pierwszeństwo z nich powinien mieć cel finansowy¹.

Oddziaływanie podatków na sferę społeczną i gospodarczą może mieć charakter globalny lub selektywny². Za pomocą podatków można zmniejszyć nierówności występujące w społeczeństwie. Przykładem takiej polityki fiskalnej

¹ Por. P.M. Gaudemet, J. Molinier, *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 2000, s. 422.

² Ibidem, s. 423.

stosowanej przez wiele państw jest zastosowanie progresywnych podatków dochodowych i spadkowych, a także wyłączenie spod opodatkowania artykułów pierwszej potrzeby i wysokiemu opodatkowaniu artykułów luksusowych. Podatki są także instrumentem, za pomocą którego państwo może walczyć z dobrami społecznie nieakceptowalnymi lub szkodliwymi, poprzez zwiększenie stawek podatkowych na wyroby alkoholowe czy tytoniowe. Ulgi na koszty utrzymania dzieci czy zmniejszone podatki spadkowe są podatkowymi elementami polityki prorodzinnej. Jako przykład oddziaływania podatków na całość gospodarki można podać interwencję podatkową, mającą wchłonąć nadmierną siłę nabywczą i zwalczyć inflację. Selektywne oddziaływanie to użycie procedur podatkowych np. do rozwoju badań naukowych, ustanawiając system ulg skłaniających do wzrostu nakładów inwestycyjnych. Czasami oddziaływanie selektywne przybiera jeszcze bardziej szczególną postać. Chodzi w niej nie tyle o faworyzowanie pewnej dziedziny produkcji, ile o wsparcie konkretnego przedsiębiorstwa.

Nakładanie podatków na podatników nie wymaga ich zgody. Podatki są jednostronnie ustalane przez państwo, a ich rodzaj i wysokość nie jest przedmiotem negocjacji pomiędzy podatnikami a państwem. W systemie demokracji parlamentarnej podatnicy mają jedynie pośredni wpływ na kształt systemu podatkowego. Wpływ ten wyraża się poprzez głosowanie na odpowiednią partię polityczną.

Klasyfikacja podatku w polskim systemie podatkowym

Podatki są klasyfikowane według różnych kryteriów, co w powiązaniu z rozwojem systemów podatkowych doprowadziło do wykształcenia się rozległej i rozbudowanej systematyki podatków. Wyróżniamy podział podatków ze względu na kryterium przedmiotowe, podmiotowe oraz stosunku przedmiotu opodatkowania do źródła podatku.

Szczególnie istotny jest podział podatków według kryterium przedmiotowego. Zgodnie z tym kryterium wyróżnia się:

- podatki przychodowe,
- dochodowe,
- majątkowe,
- podatki od wydatków (lub od kosztów) nazywane także konsumpcyjnymi³.

³ Por. J. Sobiech, E. Denek, J. Wierzbiński, J. Wolniak, *Finanse publiczne*, PWN, Warszawa 1997, s. 127.

Podatki dochodowe pobierane są od przychodów osiągniętych przez rozmaite podmioty w wyniku prowadzonej przez te podmioty działalności gospodarczej. Przedmiotem opodatkowania w omawianych podatkach jest przychód brutto uzyskany z działalności zarobkowej. Podatki te pobierane są na ogół w momencie osiągnięcia przychodów i to nawet niezależnie od tego, jakie będą koszty osiągnięcia przychodów. Podatki dochodowe charakteryzują się prostotą i łatwością zastosowania, nie uwzględniają jednak zdolności podatkowej podatników. Pomijane są koszty poniesione na wszystkie przychody, a jedynie przyjmuje się w formie domniemania, że dochód został otrzymany⁴. Do tej grupy podatków w ramach polskiego systemu podatkowego można zaliczyć: uproszczoną formę podatku dochodowego od osób fizycznych w formie ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych. Forma ta dotyczy osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, które zrezygnują z opłacania podatku dochodowego na zasadach ogólnych i wybiorą formę ryczałtową. Ponadto przesłanki podatku dochodowego spełnia podatek dochodowy od osób fizycznych opłacany w formie ryczałtowej od wygranych (10% przychodu) oraz od oszczędności, tzw. „podatek Belki” – 19% przychodu.

Przedmiotem opodatkowania w podatkach dochodowych jest dochód uzyskany z działalności zarobkowej. Dochód ten jest rozumiany, jako nadwyżka przychodów nad kosztami ich uzyskania osiągnięta w danym roku podatkowym. Dochód podatkowy jest kategorią umowną prawa podatkowego. Z reguły nie pokrywa się on w przypadku osób fizycznych z dochodem rzeczywistym tychże osób, a w przypadku osób prawnych z zyskiem brutto. W przypadku osób uzyskujących dochody ze stosunku pracy czy umów cywilnoprawnych przyjęte są ryczałtowe stawki kosztów uzyskania przychodu nie odzwierciedlające rzeczywiście poniesionych wydatków. Natomiast w przypadku dochodu uzyskanego z prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej przedsiębiorca jest zmuszony stale weryfikować swoje koszty pod względem zgodności ich z ustawą podatkową. Podatki dochodowe są zdecydowanie trudniejsze do zastosowania od podatków przychodowych. Niezbędne jest nie tylko wyraźne zdefiniowanie przychodów, ale także określenie, jakie koszty mogą być uznane za koszty uzyskania przychodów. W polskim systemie podatkowym obserwuje się spadek znaczenia podatków dochodowych, co wynika przede wszystkim z wbudowanych ulg ustawowych w te podatki oraz znaczną obniżkę stawek podatkowych w ostatnich latach. Podatki dochodowe w Polsce pełnią rolę podatków mających wywołać określone zachowania społeczne bądź gospodarcze zgodne z polityką „rządzących”. Do podatków dochodowych w polskim syste-

⁴ A. Komar, *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 1994, s. 118.

mie podatkowym zaliczamy podatek dochodowy od osób fizycznych oraz podatek dochodowy od osób prawnych.

Podatki majątkowe wymierzane są od wartości majątku, zmian praw majątkowych oraz od przyrostu wartości majątku⁵. Typowym podatkiem od wartości majątku jest podatek katastralny, który w Polsce nie istnieje. Do polskiej klasyfikacji mierzalności podatków majątkowych oprócz wartości majątku należałoby dodać mierzalność powierzchni czy ilości posiadanego majątku. Podatki od posiadanego majątku zaliczamy do jednego z najstarszych podatków. Charakteryzują się one prostotą, są łatwe do zmierzenia i łatwe w poborze, lecz mogą być dość dotkliwe dla podatnika, ponieważ nie odzwierciedlają jego zdolności podatkowej. W Polsce podatki od posiadanego majątku są dość liczne, a zaliczamy do nich:

- podatek od środków transportu,
- podatek od nieruchomości,
- podatek rolny,
- podatek leśny,
- podatek od spadków i darowizn,
- podatek od czynności cywilno-prawnych,
- podatek tonażowy.

Pewne wątpliwości co do klasyfikacji przedmiotowej w grupie podatków majątkowych mogą się pojawić w odniesieniu do podatku tonażowego, gdyż ten rodzaj podatku selektywnego ma na celu ustalenie dochodu (przychodu) armatora. Jednak sposób ustalenia dochodu uzależniony od tonażu statku oraz liczby dni statku będącego w eksploatacji nie odzwierciedla rzeczywistego przychodu (dochodu) oraz nie spełnia przesłanek przynależności tego podatku do grupy podatków dochodowych, a także przychodowych. Najbardziej zbliżony charakter tego podatku odnosi się do podatków majątkowych, dlatego ten podatek został zaklasyfikowany do tej grupy⁶.

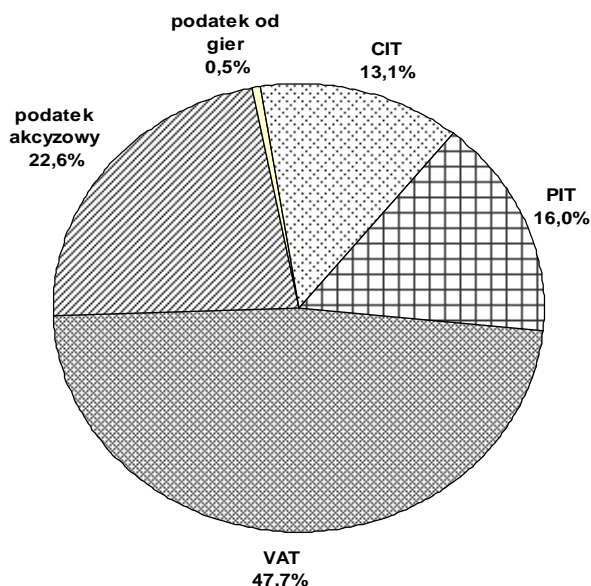
Ostatnią grupę stanowią podatki od wydatków tzw. konsumpcyjne. Podatnikami tych podatków są jednostki gospodarcze dokonujące obrotu towarami i usługami, natomiast faktyczny ciężar ponoszą odbiorcy finalni, którymi są przede wszystkim gospodarstwa domowe⁷. Do podatków od wydatków w polskim systemie podatkowym zaliczamy: podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy oraz podatek od gier. Do podatków od wydatków nazywanych także

⁵ Por. E. Malinowska- Misiąg, W. Misiąg, *Finanse publiczne w Polsce*, LexisNexis, Warszawa- Rzeszów 2006, s. 125.

⁶ R. Rosiński, *Polski system podatkowy. Poszukiwanie optymalnych rozwiązań*, Difin, Warszawa 2010, s. 26-27.

⁷ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, LexisNexis, Poznań 2000, s. 75-78.

podatkami od kosztów można zaliczyć ponadto narzuty na wynagrodzenia, które dla pracodawcy stanowią koszt pracy. Jednak w strukturze tych kosztów przeważają parapodatki, czyli składki na ubezpieczenia społeczne i fundusze celowe. Podatki konsumpcyjne są najbardziej wydajnym źródłem dochodów publicznych w Polsce (patrz rys. 1).

Rysunek 1. Struktura dochodów podatkowych budżetu państwa w Polsce na rok 2009

Figure 1. Structure of the income tax of budget state in Poland on year 2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów – www.mf.gov.pl

Source: The own study on basis of data of Ministry Finances - www.mf.gov.pl

Analizując strukturę dochodów podatkowych budżetu państwa można zauważyć, że około 70% dochodów podatkowych stanowią dochody z podatków konsumpcyjnych.

Kolejnym kryterium klasyfikacji podatków jest kryterium stosunku przedmiotu opodatkowania do źródła podatku. Jest to relacja, kto jest obciążony podatkiem, a kto go uiszcza. Wyróżnić można tutaj:

- podatki bezpośrednie,
- podatki pośrednie⁸.

⁸ W. Ziółkowski, *Finanse publiczne, Teoria i zastosowanie*, WSB, Poznań 2005, s. 106.

Podatki bezpośrednie to takie podatki, których ciężar ponosi bezpośrednio ten podmiot, na który podatek jest nakładany, czyli takie podatki, które obciążają bezpośrednio dochód lub majątek podatnika. Opodatkowaniu podlegają dochody podatnika oraz posiadany przez niego majątek, tj:

- podatki przychodowe,
- podatki dochodowe,
- podatek majątkowy od posiadania majątku oraz przyrostu majątku⁹.

Podatkami pośrednimi nazywamy takie, które wprawdzie są płacone przez podmioty zobowiązane (podatników), lecz ich ciężar w całości lub w części ponoszą osoby trzecie, a więc sięgają do dochodu lub majątku nie wprost, ale poprzez przychód, konsumpcję itp.¹⁰. W przypadku podatków pośrednich podatnicy pośredniczą przekazaniu części lub całości należnych podatków od osób trzecich do władzy publicznej. Do podatków pośrednich zaliczamy podatki od wydatków, czyli podatki konsumpcyjne.

Kolejnym stosowanym kryterium klasyfikacji podatków jest kryterium podmiotowe, a więc podział podatków według podmiotu, tzw. podmiotu czynnego, który nakłada podatek i na rzecz, którego podatek jest pobierany oraz według podmiotu biernego, na który nakładany jest podatek i który ma obowiązek jego zapłacenia¹¹.

Klasyfikacja według podmiotu czynnego pozwala wyodrębnić kryterium podziału dochodów podatkowych między państwo i samorząd terytorialny. Należy tu wyróżnić:

- podatki państwowe,
- podatki samorządowe,
- podatki wspólne¹².

Podatki państwowe to podatki, które wpływają tylko do budżetu państwa. Do tego rodzaju podatków zaliczamy: podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy, podatek od gier, podatek tonażowy.

Podatki samorządowe to podatki, które wpływają wyłącznie do budżetów samorządów terytorialnych. Wśród nich możemy wyróżnić: podatek rolny, podatek leśny, podatek od nieruchomości, podatek od środków transportowych, podatek od czynności cywilnoprawnych, podatek od spadków i darowizn oraz wpływy z karty podatkowej.

Podatki wspólne są to podatki, które częściowo trafiają do budżetu państwowego, a częściowo do budżetu samorządów terytorialnych. Do tych podatków zaliczamy podatek dochodowy od osób fizycznych oraz podatek dochodo-

⁹ J. Sobiech, op. cit., s. 129.

¹⁰ B. Brzeziński, *Wstęp do nauki prawa podatkowego*, TNOiK, Toruń 2003, s.72.

¹¹ J. Sobiech, op. cit., s. 129.

¹² W. Ziółkowski, op. cit., s. 106.

wy od osób prawnych. Należne jednostkom samorządu terytorialnego udziały w podatku dochodowym od osób fizycznych wynoszą w 2009 r. od osób zamieszkałych na terenie:

- gminy - 39,34%,
- powiatu - 10,25%,
- województwa - 1,40%.

Udziały w podatku dochodowym od osób prawnych od podatników posiadających siedzibę na terenie:

- gminy - 6,71%,
- powiatu - 1,40%,
- województwa - 14%¹³.

Podział podatków wg przedstawionych kryteriów klasyfikacji pozwala określić państwu planowaną wielkość dochodów z poszczególnych źródeł podatku, określić wydajność poszczególnych podatków oraz realizować wyznaczoną politykę fiskalną.

Podsumowanie

Rozróżnienie terminologiczne i klasyfikacja danin publicznych jest ważne z punktu widzenia celów stawianych przez państwo oraz realizowanej polityki społeczno-gospodarczej. Przedstawione kryteria klasyfikacji pozwalają zrozumieć cel przeznaczenia danin publicznych oraz efekt iluzji fiskalnej uwidocznionej w podatkach pośrednich. Ważna w tym aspekcie dla podatników jest ponadto wysokość oraz struktura poszczególnych obciążeń podatkowych i paropodatkowych, a także jasność i jednoznaczność przepisów podatkowych.

Bibliografia

1. Brzeziński B., *Wstęp do nauki prawa podatkowego*, TNOiK, Toruń 2003.
2. Gaudemet P. M., Molinier J., *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 2000.
3. Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, LexisNexis, Poznań 2000.
4. Komar A., *Finanse publiczne*, PWE, Warszawa 1994.
5. Malinowska-Misiąg E., Misiąg W., *Finanse publiczne w Polsce*, LexisNexis, Warszawa- Rzeszów 2006.

¹³ Art. 4, 5 i 6 ustawy z dnia 13.11. 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z dnia 29 listopada 2003 r.).

6. Rosiński R., *Polski system podatkowy. Poszukiwanie optymalnych rozwiązań*, Difin, Warszawa 2010.
7. Sobiech J., Denek E., Wierzbicki J., Wolniak J., *Finanse publiczne*, PWN, Warszawa 1997.
8. Szczodrowski G., *Polski system podatkowy*, PWN, Gdańsk 2003.
9. Ziółkowski W., *Finanse publiczne, Teoria i zastosowanie*, WSB, Poznań 2005.
10. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.).
11. Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r. (Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240).
12. Ustawa z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej (Dz.U. 2006 Nr 225 poz. 1635).
13. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z dnia 29 listopada 2003 r.).

TAX AND ITS CLASSIFICATION IN POLISH TAX SYSTEM

The aim of this paper is to distinguish from other tax terminology public charges and to present the criteria for classification of taxes and their importance in the Polish tax system. Public tributes are a major source of Government revenue, and therefore an important aspect is to distinguish the characteristics of public charges, which determine their destiny on each task of the state.

Key words: tax, quasi-tax, purposeful fund, social insurance.